

نامه‌سران

رومانیادا عتشر مأعل مجموعه‌سی رفیقیزدگ ۱ جی ایول
 (بوز) ده جيقتان (37) ۱۳ جی ساندا آلمانیا کی تور کلدر
 آراسدا یاخشی خد ناچلش عالمجان اذریسی خندم، بوروسی
 چه آیست آخاسکو فنک وایاگا ملی بول، ایش محذری عیاش
 اسحافی سکنه یازغان مکتوپی باشند. آخایکوف او یازوسرا
 شیوه‌ی دیدر:

«ادرسی لک فاروقی ایله مر ایکامه، ایشکه، کی قطبند، ادریسی باشیجا
 بارانیه کی افغان لو اولینسی خند، معلومات توپلاس فاروقی و اسخانیه
 برک پوللوری، بوندن ناشتا اوروسی ۱۹۲۸ بنسا بولیک کی دلکان
 هندستانی کم علی (هندستان خلقات مسناستنک) مقداری جنده بزرگ
 معلومات بی که بی ایله دین، (ایشکه) آخایکوف

بو مکتوپه، آتلاندان فاروقی خندم، مأعل مجموعه‌سی «پاستار
 ماسی آخایکوف، کایابه، آلاراق، تویهند کی معلومانه بز درد:
 داسی یوقاریدا آتلاندان فاروقی خندتالبدر، که، بی، بول،
 شرق منطقه مدیر لعندن، عولدشتین بک اوروبتساری
 بولوب اگه، بی، شوند ۱۸۵ نومردی ایله مقید ایدی، فاروقی آوجه
 عولدشتین ایله بز لکه، اشانوبله جالشتمدی، سوکرا نیس
 اینلکن عولدشتین فاروقی بی ده بولین کی کیلتر مشدی، کرک
 شرق مسلکلکلرند ود کرکه که بولین کی مسلکلکل ایشادا
 جالاشاجاق آکه شادر فاروقی و اسخانیه سایلاتور ایدی،
 باشقادعادان: عالمجان ادریسی و ائمه ساویت حکومتی ناماندان

بو خارا مادر، و کالانی باشلوغی نیس ایتاب بولین که بولاندان
 بو شهولیک ماموری ایدی،

ایستان رایخی وارشاوا ۱۲ مائیش Wschod، (وسموده شرق)
 چوکه، سینک ایجه، هم ایکلرجه، جيقتان بای متفه جای (۴) ۲ جی ساندا میهاده
 فیصل مذاهار آراسدا فیر علی جنر سید اهد بیک، شرق دنیس، و تور کلدر،
 جوکای اوغلی مصطفی سکنه، تور کستان ده، «دیان اسحافی سکنه ایشان»
 اورال «و، دیوان اده محمد این سکنه، ماقناسا غور اسپوی»، (شیخ (سر لونده)،
 مقاله‌ی ایشان باشند.

باشدارما

پاپس کوستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تارالوجی آیاق مجموعه
 باش محوری: چوکای اوغلی مصطفی

۱۹۲۹ ایچی سانک ده قاره، آوغوست (آغوسنوس) ۱۹۳۱ // سانه ۲۱
 ندان چنان ایشان

تورکستان ملی کوردشیناڭ سىب وە مقصىد اه رى

تورکستانى كى عىيان حر كايىن ابراهيم يىكك قولغا تۇ.
 شووى ایله يېنكىن سو كىجى آلا ولاسلادارى (دېش تورکستان)
 لىك بونىدەن آولكى ساپقا باقىلىپ)، لۇشكە بىر حر كاپك سىب وە
 مقصىد اه رى تۈزۈرىسىدە يەكىدىن مىلە وسۇ ایتەد، ملى كورەشىر
 نات سىب وە مقصىد اه رىنىدىن خېردار بولاندان ھېچىر تورکستانىلى
 بوقۇد وە بىرلەك بىر كۈن مەحمۇممەر يېڭىرىنى بىر مىلە ایله مەتھۇل
 ایتەۋىر تورکستانلىرىنى اقماح قىلاقى اوچۇن ايدىسىد، تۈزۈكە،
 دە ایشاندا، آقماستادە، دە ناشتا اولكە لەردىن فاجىش سقى ایله
 باش اوچىي بورنىداشلار بىرلەك بىر كۈن ملى قۇزۇتولۇش، مەجادلە مەزدە

بالذات استرالیا ایتکنلدر و اوپلار اوزغیری بو مجادله که سوق
ایتکن سلسله‌نی، تغلق ایتکنکاری هفند و بوئندا فانلاری
نو آوت جانلاری بوئندا کارگر که قویمدلاری شایدی و دلک اعلاءیلارید.
بود کیمک بر ولاپند پاتاب نورگان بوئنداشی بیزندن بسی
را که اشتباهه جیقادوغان «آفتام» عازیزیان ۱۹ بیچ ایوال
نمحله‌ده، باولان و آهان ساوت جیکنکه‌سته کنی سوکنی
دیسانجیلار، جیقتیما عالد ره مقاله نور و شده بازادر، بزنک بور
نداشتری سوک درجه، ماؤس ایتکن بوره، «آفتام» عازیزیان
مقالمیک ستلعی بولغان. حققتاوه کیشی ترددده، قالدیرا
درغان بر برسه بار، «آفتام» غازیتسی مقالمیک باشیلیش شوندای
پازیلمان: «جاوس لاوده من نور کستان خلیلی روسلر که فارشو

آیا فلانندیردی؟

بر مسئلله که لاوره منی باقلاب کیمینمه کچی ایمه‌من، است
بوالی نوغایزه لاوره منی «جاوس» دیدرم، باخود بو لاوره من
میش واژیس غازیتا لازیک پازیلاری کیمی، اویل کیشکه‌منی، بو
بر نور کستانلاری اصله علاقه لاندیره‌اید. لاوره منی بلک سنه‌یی
بری فربیزه‌اید و اوک عاقیتی برقی باراحت ایمه‌یدر.
 فقط، «آفتام» غازیتسی، مله‌له قایسی بوری (بو و قمده مشهور
لاوره منی) نور کستان خلیلی روسلر که فارشو کیمینه بوزیردی،
دیپ پازیس، او زمان رفته‌یه کمی کوجانی بر دوسته‌ها فارشو فیام
نو غری، او زمان رفته‌یه کمی کوجانی بر نرسه ایدی، فقط خالنک بر-
ایشک سادیق علاما سیعیدرخان بر نرسه ایدی، فقط خالنک بر-
لریس قولیدان تارکوت آلان، ملی توبویس حور لانان و، قان
فارداشلاری نور کیم، نور کلاریسی دوییا بیزندن بویاندیر کیم
روس دوشمالاری فارشو بسکه‌گمی نفرتی — مدهه بویاندیر کوچی
کیم، سادویق محاکمه‌دان داعا قدرتی بولوب جیقدی ایدی،
بر پیکنلار، بور دیسکله‌رجه حق قیلچدهن کیچی بله‌یه، بور
میکدن آرنق نور کستان نور کیم خیتای نور اغیها فاجوب قور تو-

لدى، شهر و، قىتلارلار اوتكى، بوناوب، باع و، باخچالار بير
بركى يەكان قىلىنى ليدى...

بى جار حكومىتىن يېقىلىنىن و، جار روسىيەن بوقاالتىنى
كۈرمەك اىدە بىخوار بولغان ايدىك، بىخطا بىنەك بختىرلىغۇ باشقا بىر
روسىيەن بىدا بولدى: بولشۇرىك روسىسى، ساوت روسىيى، بىر
روسىيەدە 1916 نىجى يىلاڭ مىنڭ آغاپتىلار بىزىنى و، آباستىكىلە
رىمىزى آتوب اولىرىڭ كەن، كېچىك بالالاتى بىشىكلەردى، جان
و، كەمپىز لەرنى اوپىلەرنىك آشادىلۇندە اولىرىڭ كەن عىنى روس
ايچىلەرى و، عىنى روس عىڭىزلىرى دېكانتۇداسى حكم سور-
ە كەددەد.

روس بولشۇرىكلىرى بورتىزى جار روسىيەنى مىتلىكىسىدەن
ساوت روسىيەنى مىتلىكىك، ئەيلەتىپىلەر، ساوت خارچە قو-
ۋىسادى ئادايدان مىلەرنىك قارداشلىقى حىقىدە اطرافگە ساجىلمان
اقلاقى سوزلەرەن بى آن اوچۇن واز كېچىك دە، ساوت حكمو
مىتلىك روس بولماغان اولىكەلەر، بورۇنوب تۈر كەن عىلىي بىلتىكە
و، باچىك، او زمان بى اولىكەلەر، كى مىلەرنىك روسلىرى كە فارشۇ
قۇزغالماقدان باشقا جارەلەرى يوق ايكەنلىكىك قانع بولۇرسىز.
او قراپىا، فاقناس، توركستان، ايدىل-آودال، قىيم حتى اوزاق
سىرىدە كى روس خلىقىك اوزى، بولشۇرىكلىرى كە فارشۇ دائىنى
عىميان حالىددەر.

يوق، بىرە، لاورەنس نىك قىلىما زولى و، اھىمىي بوقدر ا...
توركستانلار قۇزغا لادلار، جونكى اوپىلەرنىك ملى تىمور-
لەرى ھەلى اولەكىن، اوپىلەر باشقا بى يات ملت بىرىندۈرۈغىدەن
قورقۇلماق و، بىر لەرىكە اوپىلەرى يېكە بولماق اىستېدىلەر، ساوت
ايستاپىنەتكەس كە باچىك، روس بولشۇرىكلىرى «مەلتەرنىك

ئىن ئەل قارداشلىقى، بىهانسى اىلە توركستانلەك جازلىق دەورىندە كېكى
ئىستا داها كوب مەدارىد روس قىشلاقىسى كېتىرىت بىرلەشتەرە
كەمەددەدە... توركستانلار بىلەر آغافان ساوت جىڭىزە سەمە كە
اىمەس، حتى بولشۇرىك فرقىسىك ايجىندە ھەم عصماڭلار جىشار،
ماقدانلىرى لار، بىر توركستان ساوت غازىنالارنىك بىلەرى فرقەمەن جىشار
رىپەمان، تۈرمە كە قامايىغان، روبىتك اوزاق شەمالىكە سورولەكىن
و، كە، بى، تو، ئامايدان آتوب اوپىلەرنىكەن «ايىكى»، توركستان
و، قىچىلەرنىك اسلاملىرى يەن تولۇد، عجا بوللەرىن دە اىشكىز
«جاسوسى لاورەنس، قۇزغا تىمىي»

سەما، خىتاي ملى اقلابىچى فرقىسى «ھەممىدان» تىك، ایران
ملتىجي اقلابىچىلەرنىك، يالاخىر، تۈركى تۈركى اوزىندە كى جە كەم
ملى و، اقلابىچى فرقەنەك قومىسىزىم و، قومىسىزلىرى كە فارشۇ
مەحانەلەرلى «لاورەنس» و، اوپىك «نظريەسى» اىلە، گۈچە او-
زاقدان بولاسۇن، بىر علاقة و، رايطة دەمدەرى؟

زاقدان بولاسۇن، بىر علاقة و، رايطة دەمدەرى؟
مەنە خىتاي، ایران دە تۈركى كى ملى اقلابىچى فرقەلەر
ھەر فەمنەن اوزىلەرىكە دوستان ئابىلمان شوقومۇزىم اونۇ تۈرت وىلدەر،
بىزەك يورنىمىز توركستان اوستە، قانلى دېكىنانور اسبىنى بىرۇنەمەردا،
او قومىسىزىم، كە اوڭا فارشۇ يەكۈن اوز دولىتى يە كى ملى
شىكلەر اساستە، قورماق اوچۇن اوپىلەمان دە اوپىلەقىدا بولغان
بۇتون شرق اولىكەلەرىنىڭ جانلى ملى كۈچلەرى كۆرمەشە كەمەددەر
توركستان اجلى بولۇندۇرۇنى آتىدا اىپەر بولۇپ قالماق
ایتەمەيدەر، توركستان تۈر كەلەرى ملت حالىدە مەحو اىتلەنەك اىستە

مەيدەلەر، اوپىلەر اوز خلق مەنھۇق و، هەستقىلەنلىرى بىر دەلت قورۇپ
ياسماق حىلارىي اوچۇن كۆرەشىدەنلىر، توركستانلار خاصل دەن
شەمالىرىسى بىلەر اوزلەرى يېكىدەك اوچۇن كۆچىرلەردى، لكن

روسلویک جیوانچه فنشارورها آرتف چدی آناغانلاردان، کوره
 شیک اویلیش، اسارت آستیندا ناووشن هلاک بولوشما ترجیح
 قلاده لار، یاتوب اویلکونچه، آیب اولدا
 ملی تورکستان اوون اوچ یلدان سری اوون ملی قورنولوپی
 اوچجون کورمه شدر وه بوکورمه شیدی اوذ مقدس حبیبی فازانوب
 ایشکه کیچیر گونچه دوام اندرونیده.
 «لاورهنس» مئلتسی فقط روس بولشهویکلارینک اویدون
 مسیدر، اویلار تورکىده قبول قىلمان على اسلامخانلىق قبولدا
 مان نورکستانلىكىر كەدە، «کمالىك جاسوسلىرى» دیدرلەن، دير
 يوزى، اسلامى بر بولشهویک مجموعه سينك محورلەرىنى بولشهویکلار
 «کالىچىك» اپله عىبلەپلەر، جونىكە او خۇغۇددە «پوتون نوركە
 خلقى توركىي قورنادغان اوذ دەھرى آرقاستان كەتەدر، مەتمە
 مەندە بر مقالە باشىغان (ايدى)، («قىزىل نۇزىكستان»، 6 تىجى ماى).
 تورکستان هېچ بر كېسەنلەك تۈۋەتايىكە، بالخابه لاورهنس مان
 نۇزىقاڭىكە محتاج ايمەن، نورکستان اوذىنك ملی وظىفەلەرىنى
 بىك آيدىن ادرانك اىتىددى...

تورکستانلىكىر حاضر ئىغى آندا بر كە بىلە كەلەرى سۈددە: مىل
 دولت حالدا باشماقنىڭ حاپىز قدر وه قىمىتىنى بىردىن كوب باختى
 آڭاپىرىغان قادداش توركىدە ملی حریت وه ملی استقلاللىق بولىدە
 مقدس كوره شىمزىي معا توپەملەتكۈچى ناووشلارنىڭ چىقىمالىمەر.
 - «لاورهنس» تورکستانلىكىر دوسلەر كە فارشۇ قوزغانىدى،
 - يو، نورکستان وظىفەلەرى اوچجون نەللە قايداىي بر معنوى
 خىارت كېنى كېلەدرى...

ایسکەندرىش؛ يوقارىدا اكى مقالە يازىلىپ يېتكەندەن كېين موسىوا

دا مەنتىر وە كىي شرق، (Homaii Bostor)، مجموعه سينك سۈنۈ
 29 نىجي سالىسى آلمق، اورزادە توركىي كە خەندە بر مقالە يادىتى
 موسىوا محىزى، كوردلەر قوزغاڭىشى خەنە باش و كىيلى خەستە
 باشى خەنە تەلەرىنىك «كۈرەلەر حەركىنى اتسازى، آداشتان ور مەتھىپلىك
 يەر و باغاندا سى آرقاستا توغۇمىتىدە، دىكىدىن سۇزىلەرىنى كېلەرىدە كەن
 تۈرەندە، كېلەرىنى يادا دە: داولا يايىش، شەھىز ايمېرىپالىستان كورە
 لەرىك ملی وە دەپىنى خەنەلەرنەدن استاندا ايتەدلەر، قەند اچاج
 طلب ايتەددە كەن بىر بىرسە بار؛ عەجىز توركە كە كورەستانى جامباتۇن،
 لاورهنس لارغا اوختاش ايمېرىپاپىت آكە تەلەدىي اوچجون قولانى
 بىر مىدانىنى؟
 مەن بولشهویکلەرىنىك دەۋىتىي توركىدە كە فارشۇ دەستلىق قالا،
 شى، روس بولشهویکلەرى تورکستان نوركەندى ايسى ھەم بولغانان
 الارەنس لارنى قىدا اوپىدۇرەدەلەر، توركىدە ايسە ايسى ھەم
 ايشى بولغان ايمېرىپاپىت آكە تەلەرىنى يوقۇقا جىفارىتتا تىرىتىپ
 كورە حەركىكىن سېلىملىرىنى آتىجى توركىي كە حەكىمەتىك سانتە
 كورە كەچى بوللاند لار...

بولشەویکلەرنەك «بىش يىللەق پلانى» گە آلمان پەرفەسوردى او پەنە بەرلەنەك قاراشى

روس بولشهویکلەرىنىك دىيا اونكار ئەمە سېنى مەتھىپلىك
 و وەپە خەقىتى بونۇملاي اميدىزلىك وه بو اميدىزلىك ئىلى
 تىجىسى بولغان رادىھىل آدىسلەردىن ساڭلاش اوچجون ھەر زمان بىر
 نورلۇ بایرلەن تابوت اورناتاغا آتوب كېلەنلىكلىرى ھەر كېچىك معلوم
 بىر بىرسە، ئاھىر آله يۈرۈتۈلگەن دەرياغاندا لار تىجىسىدە كۆزەندى

حقده بونون سویا به که نهادنی توپفری دب قبول ایشکه حاضر مان.
او پلامتک پس پل او ریما نورت پلده بوز که اینس حق
بوزده بوز یکتیره به جه زیستی ده قبول ایمهان، بونکه اویشکه
بونون پلاند، کورس تیکه نهادنک بالعر کیت اشاره ایمهان، کیفت
اشاره ایله موافقیت بلنه به جه زیکه بلگکی قبول ایشکه، بونکه
علمهنه سویا به که نهادنک بتویشی ساوت دوستانی عصر لزنت
مند پریش پیش بلنه قیمان نشانلاری دب قبول ایمهان.
بو لارنک همه هستی سویا به که نهادن سوگراها پیش بملق پلان
اخصاد نفته نظر مدن به جه زیکه اولنک اخصاد نفته نظر مدن ده به جه.
ریلیش دیمه که ایمهان.

* لازم بولمان و سلطنه و سرمایه ای قوب آلمان هدر بر دیوت،
جمعیت حقن آبریم شخص هدر بر حقن آن مکمل تهیک ازی
پارانا آلادر. و در پر زومبارت (Werner Sombart) بر کره سا.
کلیسیک آرزویی تطمین اوچون خسارت بخوبی فاریقا س
سالمان بر سرها به داردن بحث ایشکه یدی. بولی یار هدر آدم
دیانک آن عصری و مکمل فایریقا سالوب، بورونوب پریده.
کهن قابلداری تایا آلادر. بونکله فاریقا که اخصاد مکمل بولمان
تلیش سویله مدن تکن ایمهان، بو جهت بالعوز سوگرادان غالمه ده
ضرنک ایشکه کوروبیشکه قارا بلکلنه ده. و قیله مصر حکمداد.
لاری فریوله ده تمیشکه آن مکمل ازی سالمان اهر امادری
پاراقنلار ایدی (*). اسکی بوروج نالامیلاری فرالی ده نالادان
تو بولمان بوللار. بلنه دیانک آن مکمل دومادردن بزینی سالمان
ایدی (**). فقط بیو دوم و بده او اهر امادرنک اخصاد بلنه علاقه ای
*) اصر ارج = Dom (***). Pyramide = اولوچ بولمان، خرسانی خامن.

د منشیلوب آلمانیلان آمدندنک سانی هم آذ ایمهان. سوچ
پیلاردا ساوت مطبوعانی سخنجه لمدینی وه نوزلو جلدان ساوت
مجله ایشی سی باتلاری دا کوب که مشغول ایه کیله کده بولمان
منه شیه سر «پیش بملق پلان» مسلمیدر. ساوت مطبوعانیک
اسی مشغولت ساخه لزندن آن مرچیشی تکلیل ایشه کده
بولمان بو منه که داچ آوروبا مطبوعانی دا بایانی که بازوب یانادر.
او جمله دن سوچ وقت دره، دنها اقتصاد علمداری آراسدا مخصوص
بر پیری بولمان آنان بلکچی بر و فسورد فرانس اویله نهیدر
جندهی. بو اونکوو متخصص عالیک طریقی بلنه «پاش تور
کشان» او فوجلاری تایشتروب کیونی فائدمنز نایمارم. اونک
اوجون بو مهم مقاهمه که بعضی قصداری هنی فیضاج قل ایتب
کیسه کجیز.

بر و فسورد اندی Voss. Zeitung. «مد جیتمان مقاهمه سیپی شو.
لایی باتلاریدر: «کوب دفعه لهر مهندن آن ایجین ساویلار روید
سینک اقتصادی جانده، گئی ترقی وه انکشافی پرنده کوروب تدقیق
ایش اوجون ساحت ایشه دیکم سوده لدی. هنده تدقیق ایجین
بولدای بر ساختکه احتاج بولناغاللختی هامده بو ساختک فالدەسز
اینکه بلکچی سویله کیله ده.»
بر و فسورد اویله نهیدر سوییکه دوام ایتب او پرده مه نکه
کورس پلدر کهن موسه، تسبیلدر جوده مو قیلی جیقان تقدیر دهد
آمحاق بر تهیک ازی مدن پاشقا بر برسه بولاید. تهیک کدن هن
بر برسه آکلامیدان. تهیک هن مکمی بر اقتصاد جینی اقتصاد بلنه
بولادغان علاقه ای ده جمده قیز پیتر مايدر. هنی تهیک کدن
بو تو ملاحی پاشقا بر برسه بولمان اقتصاد، خوشان مسلمی فیزیتر
در. ساویلار رویسینک «پیش بملق پلان» آستدا قیمان ترقی

هچ بوق در . او خالد 160 میلیونی خلقی فراغوند زمین
زها آریق بر ظلم وه به کش آذرب انصاف وه مرحمت بلان ادارم
ایند کده بولمان ساویلار نه ایچن تا خیکش شاه افری سالا ادرا
غان بر پیچه مؤسسه نی باوانا آنماسو ملار اساویلار اداره می آستاد کی
بو 160 میلیونی خلق کله می اسپر وه قول سالانهان فرعوند بعد
سدهن ده آزادق بر حق وه حقوقه ایکدد. او ملار دان دا آزران
بر رعایت بلان ایشلە تلب استمار ایله مدر. (محترم بروفسور نک
اوروبا افکار عاممیگ بوکون تلخن ایند کده بولمان بو
فکری بر بوندهن تام 12 آی ایلکه دری «باش تودا کستان»
صحنه لونده سرد ایتكن ایدک. بو حقده «باش نو کستان» نک
10 نومرو سنه کی «بیش یالق بیان ده اوینک نو کستانه کیچ
نایرسی «دیگون مقامه اگه باقلین»)

بو قدار خلقی ایزیب یعقوب نه کده ایتلکن و سالط بلان
تاختیکان آن مکمل ازی سالا لازق بر پیچه مؤسسه لار بار ایوب
آدان وه ایکلیر ایشچلەریگه کورسیله مدر. تاختیک بلان افصاد
سلله لدریش بر بوندهن آیرا آلاغان بعنی بر کشلرده بو کوروب
ایشیکه نادرندهن بیوهش بولوب بوره دهار. لازم بولمان سرمایه نی
تو کیشکه راسی بولمانی تقدیره آزمه سی قرانی ده او زیان حوره
اور هالار دا بونون لو ازمانی آزو و بیان کیشوف دنیانک آن مکمل
فابریقائی قودوب حتی خام مالا لاریش آزو و بیان بازار لارندان کیش.
توب ایشلە پیش بلان پلاسی بو توکلی ایشک آشیرا آلو. فقط بونک
خوجالق بالخاسه خلق خوجالق قشقه نظر ندهن بر نهربه بولمانی
سویلهب هم بولابید. بو جهت فرال فابریقائیکی بیاز از ایجیقارد بینی
محضو لایتنک قیمتی، جنسی وه اهالیک، بیک بولسانان او ز جلد دن
بات ما لار غا قاراغاندا هدر جهندن فائمه براق بولمانی کی اوصافی

بوجریلند، او تىشك اقتصادىد موقۇش جەنمان بولۇشىسى كورى.
تەنەپىر، بىر خلق خوجالىيەنڭ تىشكىلەرىدەكى موقۇشتۇرۇنى
ىرقى اولىك جىقىمى، او نومى، احتجاجىن يەن او احتجاجلىك تولۇرىلە
بىلەسى آراسىدا اگى سېتىكە كورى، تىمین اپتىددىر. بىنگىلە بوكىنگى
قادار بىر فاچقا آدمىلارنىڭ او مىلىكتە بولۇن، مىلەتى بىزىدە
تەدقىق اپتىش بولغانلارى خالىدا سۈپەتىكە جىمارات اىتە آلمادىلاردى
بىر حكىمى سۈپەتىكە كەممەن، بودە مەتم قىطۇن قاتاشىدرى دىدىز
تىسۇد اوغلى

• • •

ملى خىالى مىسىلەمىسى اطرافىدا

سۈك آپلاپ نوركىستانىدە كى ساپوت مەلۇعاتىدە، آپۇقسا تاشىكە
خازىپ لارىدا نوركىستان مەلچىلەرىنىڭ نوركىستانى دوس بىرلەنارى
خەكىتىدەن فوتقارىش يېشىلە ياشىرىن وە آجىقەدان آجىق قىلغان
اپتىدارى خەقىدە كۆپىكە نەرسەلەر ياخىلەپ نورىپەندىر. بونىدەن ياشقا
نوركىستان ياشىرىن ملىق قۇرغۇتسى اخچالارنىڭ ملى استقلالغا ئاپتۇرۇش
بۇلۇندا قىلغان فعالىتلارى شىبا سەيد وە ئەپتەر سەر ئەمنىدا كى 2 قۇمۇستىت
تىماپىدەن بىر ئىبارە اىرى خالىدا ياخىلەپ، تاشىكەدە كىي «ھەزە»
پاپىرىستە مەتى ياشىدان سەلى اوبىنالاقدادىر. «ئادىخ يىلگە كېرىدى»
دېكەن بىر يېشكەن مەھۇمىتى «قېزىل اوزىكىستان» غازىياسى يېتىلە.
رىپە يازىلماق اورۇن تىقىلدەردىن اور كەندەن، كاتابان، جۇردە قول
وە خشان ئامىنەكى اوج مەند بىر كىن كەمچىلەرىنىڭ ئەپتىدە
نوركىستان مەلچىلەرى فەمالىتكە سەخەدە بىر كەمچىلەرى كورسە
پىلەكەپىسى دە سۈرەپ اورتىلەر، داتا نوركىستان مەلچىلەرى فەمالىتكى
بىر كەمچىلەرى كەمچىلەرى ئاشىكە وە ياتوركىستان زىكەن باشقا بىر شەھىدە كى
پاپارەلەزدە، بىر كەمچىلەرى كەمچىلەرى بولە كەچە كورسە ئەپتىدە كەمچىلەنى دە

اىرى دە مۇسىدەلەرىنىڭ هىچ بولاقلاندا بىر جەنمەن فەلەت كىتەپىدە كەن
بولۇشى شەھەردىد. بىر ئەقىلەت مەھۇر «تۈركى سىپ» بىزىر بولۇشى
اوپالاسىن، دىدىز.

محترم بىر وۇقۇسۇن بىر ئىسرى يول مىڭلىنى آلا رايىكەن مىلە كەرەپ
تەقىلە ئەقىلەت مەھۇر قاراغان، او بىر بىزىر بولۇشىدەن آول اوپولىڭ
كەجىشى بىلەن حاصل بولادىغان شەھەردىن تۈر كىستان خەلقىنى
بالخاسە كۆچىدەلەرنى محروم اپتىش اوچۇن كۆپىلەكەن تىپەرلەرنى
ظەرەت تۈنە كەن شەھەرتە بىر حكىم او شەھەنەن اسۋادىمى مەقرى
بۇلغان خلق مەقسى، دوس مەھاجرى اوچۇن جوھە توغرى، فقط
اوز يورتىشىدە اوز بىرى اوستىدە كى خەقى بىلەن طېمىرى
ياشىش خەقى وە امکاپىسى دە بۇ فاتاقدا بۇلغان كۆچىرلەرنىك وە مېرىتى
دە كۆزەنەن قاچىز بىلەنچى بىر مىلە ئەيمەس. داتا مىلەتكەن فەھامىتى دە
بىر ئەددەر، آنچ بىر بىلەنچى اپتىلىشى اىچاب اىتكەن بۇ ئىسرى بولۇد
نوركىستان خەلقى بالخاسە كۆچىرلەرنىڭ فەر وە سۈرۈت وە
سالاتىنى احمدان اوچۇن استفادە اپتىلە كەمەدەر.

بىر وۇقۇسۇر اوپەنەيەن سۈزىكە دوامىلە: «بىش يىلاق يالان»غا
باغلا ئەمان اميدلەر تەحقىق ئەنەرمى؟ دېكەن سو آلگە ايمىدىدەن جواب
پېرىپ اوپورىش بىر قادار اور دۆس بولادىر. جونىكە بىر كۆنگى وە صەفتىت
قىلىمى بىر حكىم پىر، آلىشى اوچۇن يازارلىق درەجەدە آيدىن ئەيمەس.
اوئىكچۈن بىر مىلەتكە دۆس وە دوشانلارى بىر آزدا سىز اپتىمەك
مەجۇرىتىدەرلەر، بۇىكلەدە، مەن ايمىدىدەن حكىملى سۈپەمەك
چارىنى كورسەتە كېچى مەن، مەتىچە اميدلەر هىچ دە تەحقىق ئىشە
پەچە كەندر، يالاتكەن خەنلىك تەقىلەت مەھۇر بىناساها اقتصادا موقۇشىز
جىقىشى مەرىدەر. (*) موستۇرانك يالاندە كورسەتكە بىلەرى بىزىدە بۇز
(*). بىكاكا سالىن ئەتكۈرىسىنى دەپلىمەر، باش ئوركىستان «ئىن 20 تىجي سانىغا باقىلسىن»
سەياسەت، حەركەتلىرى جاملى بىر دابانىز، باش ئوركىستان «ئىن 20 تىجي سانىغا باقىلسىن»

بودند، بونگلکه برای سخنده اولیان را بولمان بو می‌سده آنچه نداشته باشد، بور لک بعضی تقدیرهای وار، بوداده «تاریخ بولکه کردی»
یه بینک اینکی که تقدیری اوستند آذنه تو خاتم اوننه کجیز
۱- سخنده تور کستان پاشبرین ملی قومیتی اعشاریت بور،
کستان ملی بودجو آسینی دومن برومه تاری حاکمیتند، فونداریش
مقصدیله اانگلکنده و بابوینا حکومتلریکه لايجه لهر تورزوں تقدیر
اینکه لکنکی «کورسیتیلر ایش».
آوللا هزیله محرومیتک بوجلهه قولاخان تور کستان ملی
بودجو آسی «تیبر لورندن بنه تو شونکه ملوبی ایضاً ایش لازم
کیله دد.

بولشویکلریکه تور کستانه توپکه (نه که) ناملی اویله رده
پاشاغالارغا «موشی میلینه» (رساندر مستن)، کوچنجه چه کنکی
اوئددگان بونگات ناملی اویله رده یا توب، تور ادر غالالارغا «میلینه»،
عطارنده مورچ و «حاجق سالوجلارغا» سرمایه دار ۱۶ بوز،
ایستاماع سایب ۱۵-۲۰ باشلى عالمه سینی دود بلدن تو بوزوجلارغا
«فاینالیست»، قیش و «پادهن هیچ» بـ تسمیه با الاقاپی و
بوموش جوانداری مقتدر ایچه، تو بوزه، ملکن پاشقیش تور،
کستان ایکیچیلریکه «وشنومزور» دیده که ملوبی نظر که آساق
بولشویکلر کوزند، تور کستان خلقینک بازجاسی «ملی بودجو آسی»
بولون قالادر.

ایمدى پاشبرین ملی قومیتک تور کستانی قوتقاویش مقصدیله
انگلکنده و بابوینا دولتلریکه بر گان لايجه لهری «متلبکه
کیله»، بونک اوژی ده مناقه هی بـ مسلهد، عمومیتکه تور کستان
استقلالیکلر، انگلکنده و بابوینا هار احتمالهی تو غربیتند آجیز
وہ قلعی بر نرسه سوپلش ممکن ایمس، فرض این بینک، که
پاشبرین ملی قومیت اعشاری اانگلکنده و بابوینا چا سعد و

شیر سفرلریک تختین ایندیکلههی مفهومده، بر لايجه لهر تقدیر
اینکه بله، بو تختین توغری بولمان تقدیرهده، تور کستان ملچیلههی
ملی منعمت وہ ملی کوره تیبر نفله تغیرندن اسلام عیب وہ گله
سانا الاقاچی یا گلیش بر این ایشلده که لکنکه

فلاندیا وه لهستان اولکلههی، واحد بیویوک رویه هنک آیز،
پلناس بزرگ بازجاسی حساب قیلماخ چاغلاردا فین ملچیلههی زین
فلاندیانی قوتقاریش مقصدیله آتابا حکومیکه، لهستان استقلالیکی،
لارینکدا اوز خلیقی دوس اسادندن آزاد قیلس یکله یا لویا
وہ باشقا رویه دو شماشی نایبلمان بیویوک دولتندر که لايجه لهر تقدیر
اینکه لیکنکی دبنا بله ده، شاید تور کستان استقلالیکلری دا عزیز
بودنیزی، سوکلی تور کستانی مسوچوا بیویوک دو روکندن
تخاریش مقصدیله عینی بولکی تسبیب اینکن بولالار هیچ یا گلیش
حر کت قیلماخان بولور ایدیله، اوللار دا فلاندیا، لهستان و بالعین
اولکلههی استقلالها قاوه تترخان بولما باخشن بیت بله ایش
پاشان بولور ایدیله.

فقط حقیقته ایش بر لايجه ایمسدار
بر تور کستان استقلالیکلری احشی دولتندر که لايجه لهر تقدیر
ایتممه ده لاق مل استقلالیکلری قازان ایساق مز بیویوک دوس
ایمیه رسالیزیکه قمارشو کوره شیوهه سالغور المحسن
یا یمزدا مسغوا بیلارغا قازتو حمالی بر سورنده مجادله ایش که
بولمان اوفر اینا، قافقاسی خلقلاری، ایدیله اورالا وه قریبی لار
کلکی دوستلریمز توره دلدر، ون تور کستانلر روس خاچیتی
آستندا ایزولمه کده بولمان بو اولکلههی خلقلاری بله، بولکنده
کوره توره که خلقمنک ساغتجلاره کوئوب پاشان استقلالها هیچ و
محقق ایرینه چه کمز، باشقا دولتلریکه یار دیمکه احتجاجه قیلناس
بونگلکه بر ابر سپسی قرستی فاجر ماساق بیاسی خط حرکت

ایچان اند نادر.

— «تاریخ بیلگه کیردی»، یعنده، ساوت حکومتیک فایغو.
لارینی آزبیرغان مئله‌لارهون بری سان‌لاغان نور کیه و آنایادا کی
تور کستان او قوجلازی نوغریمه، بخت ایتمشند.

نور کیه و آنایادا نور کستان باشلارینک او قوشما کیلیشلاری
ایقلاتک باشلاریچ دور پیکه عالم بولوب، او دوس بولشه و بیکلدرینک
شرق خالق‌لارینی آذش و ایچکی نوی‌لارلاری بالقریش اوچون
کیچىد، کویدون آواره بولوب بور کهن جاچلاریچ نوغری کیلدەد، مەن
سوپدای تېقلیچ جاچلاردا روس بولش و بیکلدری نور کستانک هەر
نورلى مئله‌سیگە آزالاشا آناسلار ایدى، تو کوزەل فرست نور
کستان باشلاری تاماشدان فاجیر بەغان، «بىلەم آور و باداد» شەلە
رىپى تاشمان طىلە غربىلارى نور کیه و آلمانغا كېلىپ هەر نورلى
اورنى و بىكىك مەكتىلار كە يې لە شىپ آمالاڭار، بۇ كېلىپ ھەم آق
عە، قىزىل روسىلەرنك كون آجىنىچى جقاچارغان، آور و بادا کى دوس
مەحرىلەر 1922 جىي بىلى كۈزىدە نور کستان او قوجلازى
مەلکە كېلکەنلەرینى اېتىكچىچ خصىتىدەن او زەلەرینى بوقاتا بارى
دىلاڭ، يەضىلەردى او زەلەرگە خاڭىم بولالامى داودىرلار، بىرلىن كە
كېلگەن نور کستان او قوجلازى حقىندە او زەغۇزىلازىدا يازالماس
نارسەلەر بازىپ «چىن آچاق»، بولالامىلەر بەلە ئازىنگە نەم قىد
اېش قۇيدىلار، ساوت توپراغىداكى قىزىل روسىلر اىسە آحافىلەدە —
ماش، الله — مەهاجر مەلتاشلەرینى دە او زۇپ كېتىلەر، او نالار نور
کستان باشلارىمك آورۇپا مەكتىلەرینى او قەمسەلقارى و او نالارى
و اپش قېلىپ نور کستانكە قايىارىپ آلىش اوچون هەر بولسا
كېرىپ جىقىلەلار، اقىقدە بولار اپش بولغان اىدى، او قوجلازى
نور کستانلاركە ئاشارىت آپش ارتقى بىر فاتازى (داودىر اش) اىدى.

ساوت حکومتی نور کستان اش او قوجلازىغا فارش، قىلغان جىركىن او روپۇ.
شەدەپىن قىساڭكە بەحدىن آلدى، او نىكچەنەن، كە دوس بولىت،
ويىتكەزى آلامىتا و نور كىيە كىنلىكى نور کستان باشلارىنى او بىلە كىنلىك
و قىچانلىق اىشە كىلەر، دىك يالاچىغا، ساوت دىكىتىداسى آتسدا
بۇلسا ھەم اون خلقىغا بىرگە سىسى خەمم، اىنمك اوچون بارغان
باشلارىنى تېب لىشلەمە كەنەن،

سيا سەند وە ئەپتەن ئەپتەن موتووالى «قىچانلىق اىشە كىلەر» ناك
قاشىنغان بىرەلەرپى فاتاپىش مەقىدىلە نور کستان مەنجىلەرلىك نور کستان مەل
منەختىشى جان دەرقان بەن مەداغە اىتچىي «كادىلار»، باش كۆچلەر بەنەتەمەك
پېشىلە، نور كىه وە آلامىغا قاندالى بولالار آزقانى او قوجلاز يۇمەن
خالالارپى شو «تارىخ بىلگە كىردى» يەستەددە او ز اىستە كەنلەرىچە
خور اىشتەر، قىزىل مەحرىلەرنك يو ازىدە كى يالغان ئەپتەن ئەپتەن،
نور کستان مەنجىلەرلىك اوقۇمىتلىك باش كۆچلەر بۇشىشى خەمم
تۈنگەن استقامتاڭلارپى بورادە قىقاغە آيدىللاڭ كېنىش لەزمىنى
خى اىندىرەندە،

تۈر کستان باشلارىنىڭ مەللى خەنەر مەفتى تەلە ئەپتەن باش
تۈر کستانلەرلەرنك نور كىي مەكتىلەرلىك، او قوشلارپى خارانىكە اېنگكە،
رە سۈر كەنلەرى ئاۋە ئەپتەن بىر كەن آجىق بىر خېقىنەن، بول كەن
لېش بولالارپى باش اوقۇمۇشلارىمىزغا كورە باخىش اقى يالگان
معازف اىشچەلەرپىز اىسە غۇرى آتۇرمۇنلار بىر كەن مەكتىلەرلىك
بۇيارىلاچاق ياش تۈر کستانلەرنك آتۇرمە نور كىيە او ز ئەن مەكت
تحصىلى كورۇشىلەرى لەرەندەن بخت اىشتەرەدە.

فقط نور کستان باشلارى ھېچىر، وقت ياش نور کستانلەرنك
روپە مەكتىلەرلەم، او قوشلارپى، قارشىلىق كورىش تۈكەن ايمەسلىدە، آلا
معروف، مەنجىلەر بىزىدەن عىيدالله تىوا جەنك، «كۈرمەن»، او بىشىنى
آزالىغى و بورۇنى نور کستان ساوت حکومتىنک يازىدەمى آرقاسدا

آمادا اوغۇشى كېتى كەن بولغان طبىيەلەر كە مۇستۇرا ما 1922 نېچى
يىلى اوكتابر (يرەپھى تىرىن) اودتا لادىدا سوپىلە كەن سۈزۈلەرى
تىيان دەقىر، عىيدالله خواجە آكامەر تۈركىستان ساۋىتتىكىن
رەسىلىقى و، ياردىمى بىلەن تەھىيل مەقسىدە آتايىغا اوئىمك اوجۇن
مۇسقىدا ھافالارچا ياسابىوت آلالانى قىتابىت، قاپىرسۇپ بىر،
كەن ارقۇچىلانى شۇرىدى سوزۇلەر بىلەن آلوتىماپىن بولغان اىمدى:
داسابىدەت پىرمىيدە كەن بوللاڭ، آوارە بولوب وەتكىرىسى بونى
اوئىقۇزماڭ لار، آمادا اوئىلەندە كەن جىلىنى روبە مەكىلەردى،
ھەم اوغۇساڭىز مەكىن، مۇسۇوا و، يەتروغۇراد مەكىلەرىگە بىر لەشىپ
آلساڭىز لار، بىچ بۇرسە يوقاناماس لار...، دېمىشى،
بىر آز اوپىمىك عىيدالله خواجە آكامەرغا حق پىرمەك مەجبۇر
پىشىدە، قالامزى، يورتىزىلەك ملى، احشانى و، سىباسى ئورمۇشىدە
اھىتىلى رول اويغانغانلارنىڭ روبە مەكىلەردىن يەتكەنلەردى، بۇ
كۆرمە كەندەم،

تۈركىستان مەلەتچىلەكلىك يەمەرى مەصلقى جو فائى يېك يەتروغۇراد
دارالفنوپىنى سېر كەن بىر حقوق شىناسىر، بۇرۇمز تۈركىستانى حقىقى
پاروققۇلۇقا جىڭارىش بولىدا اوتوتولەس ايشلەر كور كەن عىيدالله
خواجە، على خان بىركەپخان، احمد بايتۇرسۇن ۋ، س. لار كە
اوختاش جامات خادىپىلارپىز روبە مەكىلەردىن يەتكەنلەر، بۇ
حال بىزىدە كە ئىمەس، هەمتان ملى حىكىك ياشلۇغى ماھاتما
ئانىدە ئەتكىزى دايدالفنوپىنىڭ يۇشتىرىدىكىن بىر دەعىى و كېلىدە.
يېچىن اوناق كېتىلەك، كۆن يانارغا قاراساق ياقىن قارشۇمدا
قارداشىز آذىياجان تۈرمىدە، بۇ قارداش أوئىكەدە 1918 نېچى يىلى
اپلىك تۈركى جەمھۇرىيەتى قورۇغانلار باشىدا روبە مەكىلەردى، اوغۇر
خالالارنى اوچۇرۇمۇر، بىر آزىدا اوذاقىقا قاراساق قارداش آذىياجان
يائىدا بىلە بىر قاتاردا استقلال كۆرمەشى بۇرگىزىمە كەن بولغان كۆر.

جىتان، داغستان، اپەدىل-اوردال، قزىم، اوفرىانا اوئىلەردىن بەن
بۇ فاربر اخدا لهستانى كۆرمەن، بۇ اوئىلەلەرددە عىنى حال.
اوج بۇ بۇك دولىتك اسارت ذەنجىزى قىرىپ بۇ كون مەتنل
جىات باشاماقدا بولغان لهستان حکومىتىك باختىدا اوئور كەنلەر
وەندە آۋسترايا، آلبانيا و، روبە مەكىلەرنىدە اوغۇغان لهەنلەردد.
لهستان ملى حىكىكىنىڭ آن مەرۇف ياشلۇغى و، بۇ كۆنگى مەتنل
لهستانك ئەنگىرىسى، ئايلغان يىلسۇدىكى وقىلە خازقۇقادا كى
رۇس دارلۇقۇپىنىڭ طب فاڭولەمىسى مەلبەس اىمدى.
بىر وەنلەر رۇس مەكىلەرىگە كېرىپ اوغۇغان ياش تۈركىستان
لەلەرنىڭ روسلاشىپ كېتىلەردىن خەلقىزىك آجاختە قورقانلىقىنىدا
اىسەپىز، حتى اقلاقىن ياشلانىچ دۇرنىدە مۇسقى، ئەيتىزەد و
باشقا شەھەرلەرдە كى رۇس مەكىلەرنىدە اوغۇچى ياشلانىچەن خەندە
اپەدىز لەشكەنلەر ھام كۆرولەندى، فقط كېھىز دېكەر ئابىغۇلى
كۆنلەر كۆزىمىزى آچقان سارى آذاتقا لەردا قايلىك توغرى يۈلما
كېرىپ كەلە كەندەلەر.

آمادا سالق و، آمادا ئان يۈلەن بورۇلۇش اوچۇن دە يەنكى
كېرىك، خەلقىزىك سوپەپىنى توغرى يەلگەنەلى يېز، بىن تۈركىستان
لەلەر مەلىتىزىمى بوقانىب روسلاشاجاتق دۇرنى كۆرەندەن اوئىقۇز-
دق، اىندى ملى بىر كەلەشى و، قۇرتۇلۇش كۆرەشى بۇرگىز-
دە كەندەم،

تۈركىستانك يېر آستى بايقلارى^(*)

دەش تۈركىستان، بىلەك 18 نېچى سانىدا بۇ قارىداغى مۇضوع
آستىدا بىر كەن مەلۇماتقا قوشۇمچا توستىدە، بۇ بىر دە، تۈركىستانك
شەمال قىسىدە كى دەلە و لەپەنلىرىنىڭ يېر آستى بايقلارى توغرۇستە

قىشقاچا معلومات يېرىپ اوئىلە كېچى دى.

باشلىپا اولىكەمك اوزىز خىنەدە بىر بىچە سورى:

رسولدر تور كىشاتىك بى شەمال ساخىسىنى ايتىلا قىلا ماشىرى

خاندان سوڭ مۇنۇن بىر غۇصۇن وە مەقسىد ايلە اوين «آقمولا»، دە

دەيى«، داۋال» وە «تۈندىغاي» اسلىرىدە ئورت دەلاتكە بولىدى.

لادىدا تور كىشىدان باشقا بى ادارە كە تابع تۈندىغا، قوللارىدان

تىكىز جىقادماق قۇدۇقسىن ايلە بىر دە اولىكەمك كون جىنتىدا

سېرىيا قازاچىلارى (اوررسلىرى) (**)، كون باشىندا اورال قازاچى.

لارى (اوررسلىرى) اوچون خصوصى مېنەر آتسىز ئۆزۈن اوناڭدىنى

بۇ اولىكەمك يېرىتىزىلەر. (برۇر قوشۇن حىسىزىن عبارت بولغان

بۇ رەسەندر بۇ تۈنەدى باشقا بى ادارە كە تابع دە بىر فانچا امىتاز كە

ابىكە ايپىلەر). بۇ دەن باشقا، رۇمن حۆكمىتى تا او زماندان سېستىر

مايلىك بىر سورىنە بىر لەرگە رسۇس كىشىپ مېلەتتە كە باشقا

غان دە تۈرك خلقىنى اپىز كېلىڭىن ايدى.

رسۇس چاداققۇ آزادىسى مىقلېپ حاڭىزىت رسۇ بولىسىكەرىكە

اوئىكەندەن سوڭ بولەر، باشقا اولىكەمكە قىلغانلارى كەنى، بۇ

پىزىدە هەم بىر بىچە ئاپقىر اوزىز كەنەلەر وە آنامالاڭ يۈرۈتىلەر وە

نەبات مەختار قازاقستان شۇرا جەھوپىش، مەيمىز تاققۇب اولىكەنى

بۇ تۈنەلىكى روبە كە باخالادىلار.

تۇغىزىدان نۇغىزى دەرۋىش شۇرا جەھوپىشى^(a) كە باخالانغان بۇ

(a) جەنچەلە، اوچون تۈنەنى كەنەزىلەرنىن اىستادە اىتنىقى، (1) سەيىوف-

باشتىكى نىڭ، «Kirgizskoy Krai», (2) 1930 يەنى سلىنى تىرى اىتنىش ماشى.

CCCP، 1929 (3) سۆز، «Kazakstan и Kirgizstan»،

1928 (4) بىر يەنى تىرى اىتنىش ماشى.

باشتىكىن، «Atlas CCCP», آلاتىش.

(**) «تۈركىستان ولايەتى»، «Turkestanской Krai», كەنەزىلەر وۇزىجى ئازار-

ماسلىكى، بىرى سۇ دەلاتكە بىر تەشىرىتىگەن قازاچىلار، سېرىيا قازاچىلارىدان

ساپلاپ ئەلتەن ئاك يەمان ئەلمەتكەرەن، دەپەر ئاكىلىتىك 321 يەنچە ئەتكە ئارالىرى.

فقط داها يېڭىزىلە كەن. «اوست خاقان» تائىشك ياخىندى (سېھى
ولاسىتىم) نايمان تىمىز تائىشك (فېلىرىك) ايجىدە، «اتشان» اسىلى
وادى مەدىنىك يار اىكەنلىكى معلوم بولمان. «قوو» تائىشك شەمال
ياشىدا، «آق جە كە» ناماكارىدا تىمىز فېلىرىدى («59% تىمىز اىله»)
و كەن توپه، قۇل تىمىز فېلىرىلىرى («60% تىمىز اىله») و «جالباش»
ئاماكارىدا ماڭىتىلى تىمىز ماڭالارى اوچىزىلىرى.
ماڭالاز (ماڭان). يو مەدىنىك فېلىرىلىرى هەلى انسانلى سۈرتىم
آراشتىرماڭان، اوتكىجۇن فقط بىر يېچە كە ماڭالاز كائىي بلەكلىرى.
ايڭى معلوم وە اھىدىلى ماڭالاز كالالارى «مۇرخىق»، «داۋۇز» و «
آرقالىق» ئاماڭارىنىڭى كاماڭارىدە. بولەرنىك ھەممىستەن يەلدا فقط
5 مېڭ يۈت قادار ماڭالاز قىلىزى جىشارىلا بىلەر ايدى.
ئاش كومور. دەلمە لادىلەرىنىك بىر قايچا بىر لەرنىم كەتكە
كىچىك 35 كومور كائىي بار. كومور كە ئىك ياي بولمان ئەصالار
بادلۇدار، قارقارالى، آقۇلا وە ذاپسان ئەصالارىدە. باولۇدار
ھەممىستەن تۈزۈت يېرە مەم كومور كائىي موجودىدە:
1) «قىزىل تاو، كائى»، و قىتلە كومورنىك كۆزىمەن سەقلى بولۇرى
اىله مشھور ايدى. 2) «قاراغاندى» كائى. 3) «جامان نۇز»
كائىي. 4) «آق جە كە» كائى، فقط قۇر جە كە» و «غايكىي باس
نۇز» كومور كالالارى داها مەھمەلەرىدە. «قوو» جە كە، كومور مەدىنى
20 چاپقىرمىزىمى كېڭىكىنە بىر چوقۇر تىشكىل ايدى، اونك
كومورلى مەقسىپىنىك بىر بىر كەنلىكى داها قىلى سۈرتىم تېرىن اپتەنە.
كەن بولسا ھەم، اىچىدە بىشى 7 آرىشىن قاپىلەندىدا خالص كومور
قانالارى اوچىزىلىكەن، جىشارىلغان كومورلىرنىك ياخشى مەقلى
ايڭىنىڭىنە پەلەرمەنلەر مەتقىدرلەر (سېمۇنۇغە، تىمان شائىكى تىك
چىر اقپا كائى).

«ايڭى ماں تۇز» كائى يو استەدە كى كىچىك بىر كولنىك تىمور، كەنە

— 23 —

حەندەكىن آلتۇشك يەنە باتقا بىر لەردە بەم كوب تاييلىشى مەنكىن
ايڭىملەكى اينىڭىرى سورولەدە. جىشارىلادىغان آلتۇن عادىتە بەك
كىچىك قىزەلەر حەندەدە، ئادىدا 45 فاداق آغىز لەندە بولمان خالص
آلتۇن تىمىز لارىغا اوچىزىلىرى. بىر بىر كى كالالارنىك آلتۇن مەقدارى
تۈرىچىدە، «قاپىن» و «قۇرۇجۇم» كالالارى ئىكە بایلازىدە. بىر
داھىدەنى 123 كەندان 1897 ئىچى يېلدا 32 يۈتىدىن آزىزىراق
خالص آلتۇن جىشارىلغان ايدى. «كۆركچە تاو» قىتسىلەندە بىر
ۋاقتىچا آلتۇن كائى بار، فقط بىر كالالار اوچىزە ياي ايمەس.
كۆمۈش. بىر مەدن خصوصى قارقارالى قىتسىلەنى ئاملاڭاردان
جىشارىلادە. بەك آذ خالص مەدن حەندە، قىقى كۆرۈچە قورۇغاشىن
اىله بىر بىر فېلىرىلىرى حەندە موجودىدە. ئىك مەم كۆمۈش كائى «قوزۇ»
آذر بىر بىر كالالاردىن جىشارىلادىغان كۆمۈش، قورۇغاشىن قاررىك
ھەر بىر بىر 4 مەتقىدالان 12 مەتقىلغاچا كۆمۈش، 20-25 فاداق
چەمسىنە، قورۇغاشىن مەندەلەرى، آلىلا بىلۇر.
قىزىل آپى، «قوس قۇقىم» و «دەپان» كالالەرى دە
شۇنداي، فقط دەپان «كائىنىك كۆمۈمىنى سېتىآ كۆپە كەدر (ھەپىرىپەن)
25 مەتقىل كۆمۈش). بولەردىن باشقا يەنە بىر قايچا كىچىك كالالاردا
بار (مەلابۇرغاى) و لاسىتىم كى «قۇرۇغاشىن»، «داۋالىي جىال كالالەرى).
ماقىر (مەسى)، باقىر فېلىرىلىرى دە خىلى كۆپەر دە عادىتە، كۆ
مۇش، قورۇغاشىن فېلىرىلىرى اىله بىر بىر كەنلىرىلەر، باقىر كالالارى
بالجاسە قارقارالى ئاملاڭارىدا و «كۆركچە تاو»، «داۋالۇدار»، قىتسى
لارىدەدەلەر، ئىكچىي درەجەمە اھىتىلى بولغان باقىر كالالارى شۇ
لەردى: «دوود كول»، «رىش چىك»، «دەپان احال»، «آرقالى» (2006)
باقىر «مۇرخىق» و «باشقىلار».

تىمىز فېلىرىلىرى سېتا آزىزى، بىلە بىر كەنلىكىدە تىمىز دە كۆت،

— 22 —

بولوب اولنکنک باشقا کالالاری آراسدا کوب اهیت در و او زی ده
بیچه شاختا (اورا) لارادان سارلدر. سنهای ولاپند، ریاللودار شهرینک
140 گلومعتر اور افکندا بولغان بو ایقی باس توز، کومور معدنینک
کومور موجودی دارم میلارد نون چاهاستدار، حال حاضرده بویرده
ساویت مؤسسه ایامیدان جوهان سوغیشنان بورونغی مقداردا
نیتا ۵۰٪ آرتق کومور چیقاربلماقدادر.
سوئی ساویت معلوماتیکه نظر آ «قاراغاندی» کومور کاینک کومور
موجودی ۵ میلارد نون چاهاستدار، دیگر، اولنکنک ایک دی
کومور کاین سالالار، بو معدنین یاخشی فالدلهه یاخشک اوچون
ساویت حکومتی بر قوستایی - آقلا - قاراغاندی تیمیر یولى بروزمهسی
فوړهش و بوبوک بر الکتریق اشاسونی الشا ایتمهک یافتنده در.

بولنددهن ماشقا اندوکستان - سیرما قیمیر بولی منطقه استده کتف
ایتلکنک «توختانی» و «تارباگاتای» کومور معدنلهه ده بوبوک
اهیتیکه ایکدرلدر. بو اولنکنک کومور دهن باشقا برده، «تورد» هم
بار، «قوستایی» قضاسته بر نیجه برده فارامهتر ناش کومورینک
کالالاری ده بار. نهفت، دمه ولایتلرینک «اورول»، «ساغر» و
«ئەمبا»، («جەم») پېلەرینک حوضه لهرهنده نهفت هنبلەرینک بار
ایکدنکی 1850 بیچی بیلدا باق بیلینکنکن ایدی. سوگرادان بیلەر.
هەنلارینک اسنسی سورنده تکش ولهزی تېجھسته بو نهفت معدنلههینک
پېلەری و نوزولو شللەری قطعنی شکد، تعین ائته ماشلا دی، ایکیده
ایک اهیتیل نهفت معدنی «قاراچونغول» توزلى کولنک چو قورلغنداغی
«قاراچونغول» کای ایدی. بو معدننک نهفت کیمایی ترکیب چهتلدن
ایک یاخشی (بنکل) نهقتله وده سالالار و سقنجه یاکو نهفتنده نم
اغل حماللار ایدی.

سوك زاما لارده ئەمبا («جەم») بھری جو منستدم کی ده «اورال»
جو منستدم کی نهفت معدنلهه دی بوبوک اهیتک، ایک بولا باشلا دیلار.

«ئەمبا» معدنلهه رینک نهفت ریکیل، «اورال» معدنلهه رینک نهفت ایسے
آخیر خشندلدر.
اورال، ئەمبا نهفت متعلقهسی احرز (قاسی) دلکری بوئند
بولغان اوچون اکشانگه مسادر، بو متعلقه دهن 1915 بیچی بیلدا
263 مینک نون نهفت استعمال اتلکنکن ایدی. بوللسن سوگرا
استحالات نزلكه بوز قوبیدی و 1919 بیچی بیلدا آنجاق 26 مینک
نون عنده نهفت چیقاریلا بیلدا! لاکن سوگرا دان استحالات آركانقا
پلاب، 1927 بیچی بیلدا 253 مینک نونما چيقدی. 1930 بیچی
بیلدا ایسے 260 مینک نون نهفت چیقاریلدي.

بوز، بو نولنکنک ایک کوب بولغان نعرسے بیمهک توڑی در. بو
اولنکنک همان هار ملرقنده موجود سالافر توزلى کوللەرەن جیقاریلار.
دمله، اولنکنک باشقا بير آسق بايلقلارسان آهدك ناشی و مکان
نابشیق آناماق میکندر. بو تاشلار دان ندا کارلقدە كېرەکلى بولغان آهدك
و گەھب پېشىرلەد، بىرەن غایت نېپس آق اوراق (تۈرلەق) ھەم موجوددە.
بو تۈرلەق 1500 درجه حرارتىدە بومشواب آق چىشى كە نېلىنەد.
برقانجا بېرلەرەد آق بور (باشىر) تېبىلەرلى، تىكىمن ناشى و مایرالق
ناشى كېچى آئىدار يارلاو اوچون مهم بولغان قوم تاشلارى! ھەممە، مەن
قىلىزلىرىنى اىرىمتو اوچون يازابىدرغان و اوتكەچىدە، مىل خرافىت و
باشقا مادەلەزدە، کوب در. بىرەن بالخاسە، «کو كېچە تاۋ» و «قارقارالى»
قىصالار نەم توپلى توپلى دەنلىكى تاشلار و بولۇلۇر ھەم تېپلاذر.
چغانى!

ایسکەرپىش: تۈرکىنلەك تۈرلەنەن قىسىملىگى يېر آستى ياللارى جىنمە
سونا دېگەن آلتۇن، ميس، بۇرغاشىن ھەم ئاش کومور كەنی
معدنلەر كوب بای بولغان - «ازىزلى»، «چەنلەرگان»، «ازىزىر» و
«باپوتىر»، كەنلۈرنى آنامىدەن اوچىز، بو كەنلەر ایلەنە، ياش بورىكتان
چغانى!

تورکیه و ملتله او بوشماسی

سوئی زمانلاردا آوردیا مطبوعاتلاردا تورکه بىشى اىتلەر و كېل دوقۇر توپقىرىشى بىكىنگ ملتله او بوشماسی (جعیت اقوام) شوراستىدا تورکە كە داشى بىز بېرىش شەملەنە تورکەنگ او او بوشە كە كەنگەنچە حامىر بولغانلىقى حىقىنە داڭاندە بولغانلىقى خېرى كۆزولۇنى (۶) بومىنلە فوق العادە بىزەنگىك اىكە بولغايدان «ياش توركىن» او قۇچى چىلارغا «مەلتلەر او بوشماسى شوراسى» حىننە مەلۇمەت بىزبىكىشى كېمىز.

بو كون يېرى يوزندەگى دوائىلەردىن 54 يى مەلتلەر او بوشماسى اھىدا سىپىلەر. بوبۇك دوائىلەردىن آمرىقا جاھىز مەتقىسى، ساپوت روسىيە دە تورکە بى او بوشە كە كەنگىن اېمىسلەر.

مەلتلەر او بوشماسىنىڭ اىكى سايى اورغانى بارى: بىلەپ سېغىلىش (l'Assemblée) وە شورا (le Conseil). مەلتلەر او بوشە سېنىڭ اھىدى بولغان ھەر عىلەت 3 اھى يۈبارا آلادر. فقطھەر دوائىلەن بۇزارغان اتصالادى يالغۇز بىزاؤشقا اىكەندرلەر.

بىلەپ سېغىلىش (l'Assemblée) ھەر يىلى بىز تايپىر، سەتارى آندا، جىشىمەدە تۈپلەنادر.

«مەلتلەر او بوشماسى شوراسى» (le Conseil) حال حاچىزىدە 14 اھىدا من ئازىتلىرى. بولغانلاردىن 5 يى داشى، 9 يى اىسە ھەر اوج بىلدە سايلااندر غان اھىدار. 5 داشى اھىدا: بابۇپا، اىتكەنەر، آتابا، فاراسى و، ايتالاڭە في دىبا مەقبىسىنى بوبۇك مەنتىعەتلىك سالالغان دوائىلەرنىڭ

(۶) يازىسىدە جىقادوغان "L'Echo de Paris" 1. يازىتاسىن 31 VIII 2. تۈرىلىن توپسىنىڭ توپقىرىشى بىكەنچە بىلاجىھە دېكەن بولغاندا بىلەپ.

پايشىمەلەردى بىلەپ، قالغان 9 اھىدا مەلتلەر او بوشماسى اھىدى بولغان دوائىلەر و كەنگەنچە آراسىدان سايلااندەلار. عىرىپ بونچىدە 3 يىل شورا اھىدا لەندا بولۇشىش بىن اھىدا ئايدان كەنگەنچەك اوج بىلغا سايلااندى اوچۇن اوز سورا دىرى و مەلتلەر او بوشماسى بىلەپ سەلىشتىك قارارى لازىمەر. بى قاعىدەدىن يالغۇز اھىمان حكومىتى مەنتىنە توپولە كەنەدر اھىستان حكومىتىكەنگى آزى 9 يىلغاچا شورا بىر آيسىن امكاپىنى بىرلەكەن شورا ھەر اورت آيدا بىز تايپىر، يەقىن ئەتتەر، مائى وە سەھابىز آيدا ئاماڭ اوپلاق اوزدە، بىلەندا اوج دەقەق تۈپلەنادر شورا ئاڭ وظىفىسى سوڭى درجىدە مەممەر. اۋەلەردىن بىزىجە.

سېق كۆرسە ئىپ اوئەز:

- 1- مەلتلەر او بوشماسى شوراسى بىلەپ سېغىلىش وە لاهى دە كىرىپىن اللال حكىمەتىك اھىتالار بىن سايلااندۇر.
- 2- آز قۇرولالاپىش (تحدىتلىخات) بىرۋەز سېق خاچىزلايدۇ.
- 3- شورا، مەلتلەر او بوشماسى اھىدى بولغان ھەرقابىسى بىر دەنكە بىر اۋەلەنگى آدارمىسى اوستىنە بىرلەكەن مادانالارنىڭ توغرى استعمال اپتىلەپ اپتىلەمە كەنگە بولغانلىقى يېكىنەدر (سورىيە اوستىنە قەرسۈز، عراق اوستىنە اېكلىرى مادانى كەن، مەلا اوتكەن بىل اېكلىرى دەنلىك فەلسەن اوستىنە كەن مادانىتىقى قاداىي بوركەن بىلەكە خەندە شورا ئاڭ شابان دەفت نەتشى بولدى)
- 4- شورا بەنى دوائىلەرنك اقلەتلىر حقى خەندە كە تەھەللىرىنىڭ توغرى بور كېلىلىشى دە اھىل ايشىپىدە. و. س. بوسولە كەنەر دەن شورا ئاڭ مەلتلەر او بوشماسى جىباتىنە فايداىي مەھىر دەل اوستىغا ئەنچىن كۆرۈپ بىز تورمەدۇ. او تىكچۈن دەن شرق سىاستىنگىڭ مەمە ئەنچەرلەر دەن بىرى بولغان توركەنگى مەلتلەر او بوشماسى شورا ئەندە داشى بىز بېرى ئەلتەپ ايتىي اوز اوزىدىن آكلەشىلەرنغان طبىعى بىزەرسە 5.

آلمانیا مالی بحرانی

سویتلهون سوگرا کیچیر دیکمپ خادهاتک آن بیویک ده آن
مهی، شههز، بوکونکی آلمانیاک مالی بحرالله، تورموده
اقتصاد بلدن سالنک بربریگ بو قادر سیغ باخی بو هالمیعنی کور-
سند که ایکچی ام خادهه کورستیش جوده قین، دیما
سویشنه آلمانیا خصیمه مک آن بیویک ده آلمی دولتلدری —
ایکلندر، آمریقا و فرانس — فارشو تودوت کورمتدیلر، بو.
کون آلمانیاک مالیه که معنه سوکیجه کی دوشمالارنک مالی کو.
جمدهن آسپلیدر، بو مناسن بالخاسه ایکلندر، و آمریقاغا عالمد.
استایستیکلدر که فاراغاندا آلمانیا بازیلمان ایطیپن سرمایه
لوردهن بوزده ۶۰ ای آمریقا، بوزده ۳۵ ای د، ایکلندر که عالد
بولوب، فراسودلرنک حصه بکه ۵۵% دمن عارت کچیک که بر
قسم توشه در، فقط بو علوماللارنی آلدیعمر معنکه نظر آلمانیا
بازیلغان آمریقا و ایکلندر مایه لدریک کوی، اصله فرانسدهن
جیتمان ایش، ادعا ایتلورونکه فاراغاندا ایکلندر و آمریقایلار
فرانسیه دن آذ فائض ابله (۵۴ فائض) بول آلب آلمانلارغا ۱۰.۸
ماشکه پرولور ایش.

بو قیدلر آنحاق بوفاریداکی دولتلدرنک اور آراسداکی
مالی و اقتصادی باخلاپیشی کورستیش اوچون گه ایسوس، بو.
کونکی آلمانیا دلت اولاسی احتمال بلدن نهدید ایته که،
بولغان فورقولی بحرالله تو قول سیاست مثله بیک آیوقا فرانس
ایله آلمانیا آراسداکی سیاسی مناسن مئله بیک اوینادیپن رومنی
کورستیش اوچون ده گیره کلدر.

بر آذدا آلمانیا کیتب آلمانلارنک غال دولتلدر که تو لهش اوچون
اور بیویلارینا آلمان مالی تهدلاری کوزدهن کیچیر میلک،

سویشنهون سیگلیپ جیتمان آلمانیا آور بیاداکی اوذ تو مریلنت
۱۲۸۰ ای ابله اهالیستهون، ۶ میلیون کیشی بو قاتدی، بوهدن باشقا
۳۱ میلیون خلوسی آلمانیا کی مسلکه لاهیی ده بو نولله
بو قاتدی، بوک اوستیکه آلمانلار غاللارغا (۱۹۲۱ چی) میں معاہده
سی بویچه) ۱۳۲ میلیارد آنون مارق دیواراسیون^(۴) تو له بد که ن
بولدیلر، فقط بر بیول سوگرا بایق آلمانیک بو قادر آنچه بو کی
کونهه آلمانیه آکلاشیدی. ۱۹۲۲/۲۳ بیلی محروم تو غدی.
تیجدهه ۱۹۲۴ چی ییلی دیواراسیون، مسله می یا گیمن تکر.
پلک نیتا پیکن شرطعلی بولان قبول ایتلدی. (ددار، میلاسی
پلک دیکن دیکن شرطعلی بولان قبول ایتلدی). (Plan Dawes)
کورلوب فالدی. ۱۹۲۹ چی ییلی ده «بیون بلاس»^(۵)
Young (آلمانیان بیان قیون ایتلدی، بیون بلاس» بویچه آلمانی
نک ۳۷ بیل ایچده یعنی ۱۹۲۹ چی ییلان ۱۹۶۶ چیں بیانجا
هر بیل ۱,۶۸۵ میلیون مارقدان ۲,۴۲۸ میلیون مارق غاجا (اور نا
حابله بیلان ۱,۹۸۸ میلیون مارق) تو لاش کیبرت ۱۹۶۷ بیلان
بو مبلغ ۱,۶۰۰-۱,۷۰۰ میلیون مارقها تو شوب، سوک تو لاد بیلی
و لمان ۱۹۸۹/۸ چی ییلی آلمانلارنک ۹۰۰ میلیون مارق تو له شلدری
کیبرنک.

بو دفعه هریک ده قدر آنچه ایکلندیکی کورلوب تو رسده بو.
رومنی دولشنلاری بو ملک آلان تو لهش مقداری، بلدن خبر
مناسن بولمانلاریفی ادعا ایتوب تو رهه دله، بو ادعاعک ایشی اه.
چون فرانسوز سیاسوتهون بارلامان احساس، مالی مئله لاره کی
احساسی ابله مشهور مویوو لاموری (Lamoureux) آلمانیک
۱۹۴۳/۱۶ میلی بلدن ۱۹۴۷/۲۸ ییلی جیشم بودجه لاری آراسدا
— 29 —

(۴) «دیواراسیون - Reparation» بر فرانسوز سوریه و بیویوت
ییلان تو لان بیان برساله دی فلکان تو دیت بوروس بدمک معناسی آکلاشید

کن سیستم کورسند، «لاموریو» که کوره آلمانیک سوچیستا قادار چشم بودجه‌ی 6,173 میلیون مارک 1927/28 نجی بیل جنم بود. جاسی 13,646 میلیون مارک بولمان، بو رفملر ایه فرانزورلر که بو کونکی آلمان مالی پحرائنه «رمباراسیون» تو لا ولازینک تائیری جوده آز بولمانی سوپلیشکه حق فازاندرا دد. رمباراسیون تو لا لا لاری عموم آلمان بودجیستنک یالغوز بودده 8 نی که شکل ایندر ایمن.

آلمان‌لار ایه طبیعی بونک بو توله‌ی نیکنبریستی ادعا به در لر. بولندردنن کیستنک حخای، کیستنک حضر بولمانیستی نیکنبریت او نوروش وظیفسی در که تو شمیدر. هر حالدا بو کونکی شدن‌لی بحران ایجنه آلمان‌لارنک دمباراسیونک آغبرانی حقده کی شکایت لدری بی‌حولوژی لقمه نظریندنن طبیعی بر تاره‌ده.

ایون آیدا ونمیت او قادار آخر لاشدی که آلمانیا حکومتی وه جمهور دئی امریقا جمهوریتی ریسیکه باردهم سوراب مراجعت ایش مجبوریتی حن ایندیلهن. 20 نجی ایونه، جمهور ریسی «هووور» (Hoover) پادجا آوردوبا دولتلریکه بوتون قرض تو لشلری بی میلا کیچکنکه تکلیقیه میله‌ی، بو صورته آلمانیا نک اوز مالیستی توغریلاپ آیشن ایده ایتلنکن ایدی. فقط مسله خووهر ایله آلمان‌لارنک اویله‌که کی کی جیقادی. فرانزه هووهر نک تکلیفکه اختراع ایدی. فرانزه اسپن اعتبرله فرصله‌دنن تو لشی رد اینه‌سده آلمان‌لارنک فرانزه که بولمان دغیر مشروطه فرصله‌رنک بو تریبه‌ده خارج توییلشی شرط فویدی.

بو شرط‌نک معانیستی آگلاش اوجون آلمان‌لارنک فرانزه که ایکی نودلو فادصلاری بولمانیستی بیلش کیره‌ک. آلمان فرصله‌دنن فرانزه‌نک آمریقلاغا توییدر کمن قرضیکه معادل قسمی «مشروطه» قرض دین آلمان‌لار، مشروط دین آمالشیک سیی ده بو فرصله

فرانزه‌نک آمریقلاغا بولمان غرض بلدن باختی بولمانیسته. آمریقا فرانزه‌دنن آزادغان حریق فرصله‌دنن کیچیده ایه آلمان‌لاردا اوز فرصله‌دنن که قسمت‌هون آزاد اینه‌در لر. ایکچی قسم ایه هیچ بر صورته اوز گذرمه‌یدر کمن ده هدر حالمه آلمان‌لارنک فرانزه که تو لاشی مجبوری سات‌مان «مشروطه» فرصله‌دنن که بو گادا دمباراسیون بودجی، دیدر لر. همه فرانزه شو ایکچی قسم فرصله‌رنک تو خاکایشیده قارشو جیقدی. فرانزه‌لار آلمان تو لا ولازینک بو قصدی این‌المل ظمامات باقه‌سی «Banque des Règlements Internationaux» (Banque des Règlements Internationaux) که بشاهدینی، سوگرادان بو بولنی قرض طریق‌سته آلمان‌لار فایناریشی تکلیف ایندیله‌ر. بو صورته «دمباراسیون» بودجله‌رنک تو خاتیل‌لماخالیغی اسپیگه رعایت اینلکن بولور ایدی. فرانزه‌نک بو تکایتی امل‌اقدام آمریقا حکومتی نهاینده‌لری بلدن ایکی هاده سورکن مذاکره تیجده که کیلیشیدله‌ر.

طبیعی بولندریک همه‌یه آلمان‌لارکی آخر وضعیتی بکلله‌هه تیکه باردهم اینه آلمانی. بلانک اڑاکتی شوند، ایدی، که آلمان ماشالار‌لار این اجتنی (کوچچه آمریقا وه ایکلیه) سرمایه‌دار لاری که ایمس، آلمان‌لارنک اوزله‌ری ده بولن‌لاری فاجیریت بولن‌لار تو شوب فالدیلار...

1922/23 نجی بیلی پحرائندن قیسا بر زمان ایچه، یوتو. آلمان آلمانی بیز که اوز اکصادی حیاتی قوریش وه ساییستی کیکن. پتریش ایکیکه باشلی آلمان ایدی. بونک اوچون ده کوب که سرمایه‌تدار کیکه احتجاج بار ایدی، آلمان‌لار خارجی استقرارنک عقدیکه کیز بدیله‌ر. معتر استاتستی میله‌لریکه بر کمن معلومایکه قارا. غاندا آلمانی 1924 نجی بیلدهن 1928 نجی بیلغا ۰ میلارد قیسا مدنلی وه ۷ میلارد اوزون مدنه اولق اوزده، مجموعن 13

میلارد اجنبی مسلکلردن عرض آدان آلان حمله‌ی آنایان
بو خدن باشقا 1929 نجی یولی 1 میلارد 178 میلیون مارق اوونون
مدنی، 1 میلارد 152 میلیون مارق خسته مدنی، 1930 جو
یولی ۱ میلارد 500 میلیون اوژون مدنی، 600 میلیوندن آرتیق
فیضا مدنی استراپ عقد اینکه بیز کورس درله‌ر^(۱) بو خد بیرون
بلطفه هم بر قصیقی آنالار او ز میلادی ریکت کیگیشی اوچون
قوالا بدیلاز، سوئی میلادی آمالایدا بولوب 1924 نجی میلادان
بورونی آنایا ایده فارستو لاشتا بیلدیر کهن هدر و آدمعنک آلان
ساینک بو سوچ میلادی اگی ترقیکه جبرت اینتمانکی اعکانی
بوق، فقط بلا شوده دد، که مال سالو بازداری ایسکیسی فدرده کیکی
ایمەن، آمریقادان باشلاغان دینا بخانی آلامیانی ده بوروب آلدی.
ایسز لک باشلاندی، 1929 نجی یوله باق آلامادا اگی ایسز لەرنک
مقداری 3 میلیونی اوژوب کىندىچ، 1930 نجی یولک نویار شەد
ایسز لەرنک مقداری 4 میلیون اطرافىه (8 میلیون 683 بىك)
ایدی، ایسز لەرنکه بارددم مسلەسى جىكىز درجه‌ده كوبه بولى
بیوتوب بازادى.

و آندە صحنه‌گە بوقول سوپى بعضى حادثات فارشىوب كىندى
1930 نجی یەلىنى سایلاو ساغ رادقا لالار (ەدىي سوبالىت) «
دەھىتلەر جەلەر» بى جوده كۈچەتىپ بولاردى، قومۇرىتىلەرنى
آچىغاڭا قولىنىدەر، خارى بولماڭ حىمەرىت اسالارىكە فارستو
شەلتى بىرۇغا خادىلاار باشلاندى، سوغىش وقىندە عىڭىز لک اىنکى
نەھىنک بىر لکىي مەئتالەلم — فائىه و لەستان فارشىوب
نمەپتەن قىلا باشلاندیلار، دەھىتلەر جەلەر، بىلەن مەئتالەلم و جىلەر

(۱) آنک سىك امىتىز آلان قەنەر سىك، 1930 نجى يىل آغۇزغا 16
میلیون مارق، ئاخىرى و ئىڭلەرلەت دەمباراسىون اوچون 10 میلارد
3 میلیون مارق تولە كېيى كورس بىر.

ورسای معاھىدەن تېرىپلىشى، آلامايدا سوپىندى، بو فاتقان بىر
لەرىنک قايانارىلىشى، بوتون قىشىلەرنى تولاشى توخانىشى آچىق
دەن آچىق ملب اىندىلەر،
مەلکىتىنە فېزىغىلىق (عصىت) كۈن كۈندەن آرىنى، اجنبى
سرمایه دار لارى دا آلامايدا بىر كۆتكىي سىتەمەن مەھكەلەنە، عىنه
لەمە باشلاپ دىلار،
بو بىل مارت آيدا آلامايدان آۋستىغا آراستىدا، كۈمرۈك
بىر لىكى، ("Anschluss") معاھىدەسى اورتاغا جىندى، آلامايدا
قوشىلەردى آيغۇقا فراسە بىلدى جىنخوسلاۋاقايى بىر كۈمرۈك
بىر لىكى، بىك سىسى سېجەسەنەن قورقا باشلاپ دىلار، اونلار، كۈر
مەرچىك بىر لىكى، تىچەسەنک بىر اىكى دوئىنک سىسى بىر لىكى،
بىلوب جىقىشى، بىنى آلامايدا خەندىن زىفادە كۈچلەنە كېنى
اوپەندىلەر،
آلامايدا ساپوت مەناسىنک كۈرۈشى و م بىچالاڭ آلامايدا
ایتايچىز لەن، آچىغاڭه ئاپىرى بولماڭ عاملەنلەك بىر بىر،
مەنە، آۋزو ماڭ و مەرسى معاھىدەسى بىلەن يەنكەن تەكىن بىر،
چىو، اېچەمە، سىلخ بولىلە انكىشاف، و ترقىسى طەرەدارى، بولماڭ
نالارىنى قورقۇققان حادىئەلەرنك قىسقاسى شۇنلەردى،
سەلەنلەرنك ئېچىچىڭ بولى بىلەن بېتىشى شەھەنەنگان اجنبى
باشلازى آلامايدان او، سرمایه لەرىنى تاۋىن باشلاپ دىلار، بو اجنبى
سرمایه دار لارى آرقاسەن، بىرلىك آلان و يەلارىدا اوز بولالارنى
نادىشىش جازەلەرىنى كۈردە باشلاپ دىلار،
بۇ قارىدا دىدىيەن كەمى، دەھوور بىلەن مەن آلامايدا مەمعىتىنى
قۇتقادا آنادى، ایبولە بارىمە، آلامايدا، فائىه، اىنكلەنە، ايتالى،
يىچىقا و م آمرىقا مەيدىست لەزىمك كېڭىشى بولەدى، آلامايدا بىر كۆتكىي
أغىزى بىرەندەن قۇتقادىش جازەلەرى اوستىدە، سوپاھىلەدە، مەلە

بۇنگىلەدە ئىمدىدەن آجىقى وە آيدىن بولغان بىر مىللە بولسا
اوە، روس بىلەكلىرى «اشىيچىلىق كورسەتىپ» اوپسى اور دە
بۈدار ما سالار، آورۇوا مەقدەتلىكتە فانلىق بىلەن آلاتا آداشتاكى
و سەختەن آلاجاچى شىكلەن آسياى بولغا يانىدە.

فانلىق بىلەن آلاتا آداشتاكى آكلاشىداوجىلىق آورۇوا مەخىندە
بۇنى يېكىلىرىنىڭ كوجىلى كوردىپىتىكىدە بىب بولماقىدا.
بۇ سورىنە يىز بوكىتكى آلمان مالى بىھراتىندە سېاستكە نە قدر
مەيم دەل اۋىنادىمىنى كورىكە يېزىكىي تىسکەرىپىتىچە بىھراتىنىدە
بە قدر بۇ بىك سېاسى دەل اۋىنابا يانەن مەعېتىنە بولغا يانىسى كورمۇن
بولمۇق.

مۇھىم

• • •

ادىرى بولۇر

تۈركستان استقلال بولجىسى

اڭ عغۇر مۇللە كىرىۋىسى خاتا،
فلاكتە دە گۈزى... كوكىلەرى آشما
آماشىز شىتە كەمن كۆزىك قاماشما
آلدەرما، بولىكىدان دوئىسە سەن ساقىن!...

فۇحات، استلا دە كېل ئىلەك،

سەتە قوشان كەن دوغۇلۇن يىلگى!
دوغۇبە اوزامان، جەلىكىدىن ئىلگ،
او قىزىل ماسكىدى سوگەمىسى ياقىن!...

بۇنگىلەن دوئىسە كىي، اميدىپىز، سەن ا
سام بەلى دە كېل دە ياخىدە بىلە بىلە سەن!

- 35 -

شۇندىدە، كە بە آمرىقا وە بىدە ئىنگىلەر، آلامايانا فرض بىرەرلىك بى
خالىدە ئىمەس، بىلەن بولى كوب وە ئىسرەك بىزى كورىدە كەن
بىر مىلەكتە بار ئىسە اۋە فارسەدە، فانلىق بولى آلاماياناغا يېلىكى
سەسى وە اقتصادى شىطلەرنىك قىولى سوگەنى كە فرض بىرىشكە
دەپىدر، اوپىلەر بالخاتە سېاسى شىطلەرنىك قۇمان شىطلەرنىمن بىر قىسى شۇنلار دە:
1) آلامايانا آوستىغا يانەن «كۆمۈركۈپلىكى» تىشكىلى مەاهەددەن
واز كېچىمە لىدەلەر، 2) بىلەن سەلىنمەدا بولغان حىرىن كېمىمان
اپتىنى توخاتىش وە شىقە كى بوكىتكى آلامان لەستان جىكىرە.
بىگ قول تاقبىزىدا سانلىق اسابتى قىول اپتىش، بولماق فرانسۇز شىرتە
لۇرىنىڭ ئىك مەھىمەر يەدر.

فرانسۇزلار بى شىطلەرنىك يەخچىپلىتى سوگەنى آلامايانا قارشى
اھتماد آرىتىشىتى وە بى اھتماد آرىفاستادا سەرمەتىلەنلىكىدە كېزىشىتى
سۈپەيدەرلەر، آلامايانا بولما يېچ بىر قۇرۇلۇ سېاسى شىرتە قىول اپتىدە
سلكەرىپى سۈپەيدەلەر، بۇنگىلە آلاماياناغا اپتىناماق اپتىدە كەنلىرىنى
كوجىلە تەرىپە كەنەدرلەر.

يادىمىنە كى هذا كەنلەر، لۇندرە قۇقۇرامىسى وە اونى تەقىب
اپتىن آمرىقا وە ئىنگىلەر، ئاطىلار ئەزىزلىك بېلىنى زىيارەتلىرى ئاتا
سەدە بولغان مەذا كەنلەرنىك حەممەسى، اىكى غازىدا خېلىرىنىك
اپتىش مەمكىن اپتى، آلامان فانلىق ياقلىقىتى يادىتۇ اطرافىدا بە يەلە
ندى. آمرىقا وە ئىنگىلەر لى لۇنىك بوتۇنىسى بىر آغىزى دان «فراز
بىلەن آلاتا آداشتادا اھتماد وە ياقلىق يادىماغۇچا بوكىتكى آغىزى
اپتىن جىقىش مەمكىن بولماشالىيىنى، سۈپەيدەلەر،

عەر اىكى طرف، يەنى هەم فرانسۇز ھەممە آلامايانا ئۆچۈن
قۇل اپتىلەرلىك بىر طۇزى جىل تىپەلە آلىرمى اىكەن؛ بى شۇندىدە
سۇراق، كە اوپىكە ئىمدىدەن جواب پېرىش بىك قىسى بىر اشتىر.

- 34 -

آنگله قارداشىگ بولىڭدا يېڭى
دو يەلەم، قاوروئىش، كىلىپور آقىن!

بىر و كۈلە جەنم كېلىپەدە هىچ
بو بولما كېلىپەنى ايدەمەز تېھىج
اي بولجى كېتىكى بودۇ، بودۇ، بىچ
كى سەنگ استىلار آنچى سەرىج حقىكى!

آنقارا، توركستانلىق فەمى لىك
• • •

تۈركستان خېر لەرى

رەقىمەر شەhadتى

1 - اوتكەن مايس آيىنىڭ باشلارىدا اعلان يېلىكىن رىسى است.
بىستىك مەلۇمانلارغا كۆرө، تۈركستان (قازاغستان بولۇمەندەن باشقا)
سەاعتىنىڭ «بۇتقۇلارى» ئۇيەندە كېچە بولغانلىرى كومۇر - بوزدەن
70,7 نەفت - بوزدەن 47,2 ئىيەك - بوزدەن 87,5 باختا تازالاش
بوزدەن 74,2 باختا ياقى (زىنەتلىك) - بوزدەن 87,5

تۈركستان سەاعتىنىڭ بۇتقۇلارى اوونجا حابىلە - بوزدەن 74,3
بۇلغانلىرى. دېنگى ساوبىت حکوھى تۈركستان سەناعت ايشلەرنىڭ كى
ۋەضىقىسى بەجەرم آماغانلىرى (پراوا دەستوغا) - 30 مايس.

2 - اوزىكستان جەھورىت بىر كۆرۈرى (ماش مەدىنىي عمومىسى)
سەپتووف بازادر:

«اوزىكستاندا كۆكەم اىكىن يالاپ آنجاق بوزدەن 28,2 كى
نەچىرىلىدى... كۆكىرىپ چىققان اىكىنلىرىڭ كۆپى جودە بامان
اىكىن سۈپىلەن ئامىن بىتىلە كىن. كېچىك آرىقلار ايشلەنە كەن

- 36 -

اوزىك قۇمۇنىستەھەرى آزاسىدا

سعدالله قاسم اوغلى عەماكە اىتىپ آتىلىپ أولايدىرىلىكىن سوڭ
تۈركستان قومۇنىستەرى، آشۇف اوزىك قۇمۇنىستەرى آزاسىدان
ھەر تورلى «ملتچىلەر»، يىلا باشلايدىلار. كۆنەتلىق فرقە باشلوۋ.
بازارдан سانالىپ كېلىكىن مانان رامز وە بانو «ملتچىلەك» بلەن عې-
لەب، بونىدىن بىر بىچە آى اىلەكتەرى قامالغانلار. اولاردان سوڭ
منۇل فرقە اعصالارنىدان مولان يىك، ايان خواجە وە عېسى محمد
اوغلۇلارىنىڭ اوزاق بىتلاردا ئەپرى قۇقۇسى وە اوتكى تۈركستاندا

- 37 -

بود کچمه کند مولمان می سامنیکه فارش و دشمن اشتبه کلکن
خر کنناری قوسه دهن آجیلر قالب فرقه سنتمن قولان ایندیلو
ایندی سوگن های - ایون آیلاری اینچند تورکستان فوشو سنتمن
فایندا آنکه برعی او دون توپالا لادان خانوار او غل خان دی
اوکلوب فالنی خانوار او غلی دون اوکستان مقیاسنده کند رول
اوشار اندی و بزیجه بیلداری اوردا آسی فرمیست دار المیتین
(CAKY) امی (وکشوری) بولوب توکان اندی

ولکو بیلک شاریت از بیان ملایما گوره خانوار او علی بوقاریدا
آقانان مولان یک ایشخواحه و بیسی محمد او غل ایزی مدن فارجه
بر گله شب دوس بروکلار مات دیکلور اسی منعشه که بومی ۵۰۰.
دو گن اکننداری هوم دست دار القنوبکه قاون اینشی و او زیکستان
فرقه مرکزی هدم اوره آسا بیوروسما فارش بایشین هر کت ایش
کلکن ایش فرقه نشکلتمیریک تکنی بیوچه خانوار او غل
دار القنون مدیر لیکنمن توپور و بولوب فرقه سنتمن تو دنام «کلکن»
کلوب تو روسر

او دنا آسادا نایجا فرقه اعضا سی باره

اوردا آس بیوروسنک شه بیل 23 بیج مایسدا بر گن معلومانها
کرد ۱۹۳۱ بیلشک بر بیچ کوارنند (محمد عینوار هادت آیلوریدا)
به گدمن قاون اتلکلکندر مدن دون فرقه اعضا و کادیدالاریک
سال ۹۲۰۳۷ دمن ۸۷,۷۰۰ که بستکن

اوردا آس بیوروسی فرقه احتالاریک بو قادر او سو شقی بتفسر
(غیری کافی) ایلادر و کله جدک آیلاردا غرله نامه دلار بیلکله هی
بوزانه بیلکن او زیکستان خانداریکه ربا کایشی کو رسیده بیلکن
بیلکن بیلکن ایلار و کله جدک آیلاردا غرله نامه دلار بیلکله هی

بوزانه بیلکن او زیکستان خانداریکه ربا کایشی کو رسیده بیلکن
بیلکن بیلکن ایلار و کله جدک آیلاردا غرله نامه دلار بیلکله هی
تو میستار ملتهدهن بورکنلب غرله تو میستار ملتهدهن بورکنلب

— 38 —

بیدلیله شوش مسلمه سی

اوردا تورکستان خانداری ۱۸. تاریخی او مر و سنه بازادر
عشق آیاد شهر فرقه و فوسموول قومیتله دی او رکنیکه
قارا اغلازندانکی او (آیون) فرقه و فوسموول او رکنیکه
(بایچه بکلاریکا) تورکن تیلنده بوده خط بازهایملاز ...
عشق خازن ۱۳. VI. ۱۸۰۰ تو مر و سنه بازادر عشق آیادیه داغوزی
فومنیتات قارا اغاندا ۸ مکه بار ... بورکنلب او غوجی خاتون فرقه و
ایر کله دنگ خاناعی ۱۸۰۰ در ... بو مکننده کشانه رخایه ایاندرو ...
فومنیتات مدیری راشانک (رسن) کوت بامان قیلاقلارغا ایکه بر
کشیدر ... بایچه ایشلر ملعن بازمان تورکن ارقوچلاریعا بورکنلب
اویز ... اشکی غافلاغاهی ایچکوری کرمه دلار ... بازگن ... رسن تیلی
باختی او رکنکوچه کوزنکه کورونه دک ... هیب او ملهمی بولانان
هایداب چقارادر ...

فاز افتاده کی بیدلیله شوش مسلمه سی ایه ... آنکه کچی فازانه
خانداری ۹. VI. فاز افتاده ریلی (تورک سیب) ایشلر زنده کی بیدلیله شوشی
غازانه تو بنده کچیه تصریخ اشهد ... ۱۹۳۰ بیج بیل فازانه بنده بولی

— 39 —